

CÍLE A OBSAHY VZDĚLÁVÁNÍ A JEJICH TRANSFORMACE

Pojmy: *Cíl vzdělávání* - hodnota žákových dispozic, kterou od vzdělávání požaduje společnost, učitelé i sami žáci a jejich rodiče formou zakázky a k níž se vztahuje školní hodnocení. Ze strany učitele je cíl nabídkou pedagogické služby. Hodnocení je informací o tom, do jaké míry bylo cíle dosaženo.

Obsah vzdělávání: materie (látka) vyučování a učení; obsah lze uchovávat a vybavovat prostřednictvím paměti, sdílet jej při interakci nebo komunikaci a utvářet nebo přetvářet jej v činnosti; jeho sdělitelnou jednotkou je význam či pojem.

Cíle a obsahy školního vzdělávání

Cíl má být podle J. Slavíka předmětem dialogu a dohody mezi všemi účastníky edukačního procesu, ale jen do té míry, jak to umožňuje úroveň vychovávaného (žáka).

Historický vývoj cílů školního vzdělávání

Ujasňování a konkretizování cílů vzdělávání vždy probíhá na základě a v souladu s vývojem společnosti a kultury.

Otázkou cíle a smyslu života se zabývali lidé už v raných fázích vývoje lidstva. Už prvobytně pospolná společnost si potřebovala zajišťovat do budoucna zdroje obživy a nástroje k přežití. Velkým mezníkem bylo užívání symbolů a hlavně vznik písma. Písmo umožňovalo předávat zkušenosti pozdějším generacím. Uvědomělé cíle vzdělávání vystupují až v antice, kde jsou zaznamenávány ve výrociích sofistů, v díle Platóna (ten se zabýval ideou nejvyššího dobra, která je všemu nadřazena jako vrcholný cíl), Aristotela a dalších myslitelů. Další obměny a transformace cílů jsou spojeny s církevními školami, se vznikem univerzit a s městskými školami (zavedení povinné školní docházky). Velký význam mělo dílo J. A. Komenského (Velká didaktika). Později v duchu osvěcenských idejí se vzdělávání zaměřovalo především na kultivaci rozumové stránky člověka a tato linie se stala určujícím zaměřením až do dneška.

V poválečném období otázky cíle ovlivnil existencialismus a to svým zaměřením na situaci moderního člověka, který se vzpírá proti zaměření do systémů a pravidel. Velký vliv měl na tuto problematiku Jean Paul Sartre, podle něho se totiž mění vědomí člověka na základě jeho společenských aktivit v poznávání sebe sama a sebeuvědomování. Toto sebeuvědomování vede k přesahu lidské existence do budoucnosti, ke svobodnému kladení cílů bez omezení.

Cíle školního vzdělávání v současnosti

Výchovně vzdělávací cíle jsou zakotveny v životní realitě, kterou přesahují do sféry předpokládané budoucnosti. Cíle se rozlišují na společenské, osobní, konkrétní, strategické atd. a v edukaci na výchovné a vzdělávací. Vznikla tzv. pyramida cílů.

Nejvyšší cíl – nejvyšší cíl veškeré edukace, odráží ideály dané civilizace a kultury, jde o budoucí zaměření, které se vyvíjí v souladu s úrovní společnosti, nachází se zde trvalé ideály lidstva (v antice idea dokonalosti, ve středověku touha člověka se splynutím s nejvyšší bytostí, v nové době všestranně rozvinutá osobnost a nyní ideál zdravé a tvořivé osobnosti). Od nejvyššího cíle se odvíjí nižší úrovně (konkrétní náplň). Problémem je, že se někdy návaznost jednotlivých úrovní ztrácí v přemíře zbytečných informací a vzdělávací proces se upíná k nedohledným, utopickým cílům nebo se vyšší cíle ztrácejí v rutinních činnostech.

Obsahy školního vzdělávání

Vymezení pojmu – Podle J. Slavíka (1997) je za obsah pokládáno všechno „*co si člověk může pamatovat, vybavit si v myšlenkách, resp. Pojmech nebo představách, až již smyslových nebo pohybových, ideálně v mysli nebo fyzicky ve skutečnosti používat, vytvářet či přetvářet, co může sdělovat, nad čím může uvažovat a čím může být ovlivněn ve svém prožívání, jednání nebo ve svých postojích.*“

Proměny obsahu vzdělávání

Po roce 1918 stále převládalo rakouské dědictví, změny přinesl teprve školský zákon v r. 1948 – kromě tradičních vyučovacích předmětů se zavádí ruský jazyk, nauka o domácnosti, zájmové kroužky a náboženství. Nynější Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (2005) přináší novou organizaci, větší variabilitu, časovou disponibilitu (ŠVP), k vyučovacím předmětům je přidána informační a komunikační technologie, další cizí jazyk a o výchovu ke zdraví, ostatní předměty zůstávají beze změny. Na národní úrovni byly vytvořeny tzv. rámcové vzdělávací programy (RVP), které garantují povinný rámec vzdělávání. Školy si pak samy vytvářely své školní vzdělávací programy (ŠVP), které mimo povinného obsahu RVP mohou zahrnovat nějakou přidanou hodnotu, např. zaměření nebo specializaci přípravy podle regionálních potřeb trhu práce a možností školy.

OTÁZKA: Myslíte, že je lepší současný systém, kdy je díky ŠVP ponechána velká svoboda školám, nebo je lepší když je všechno předem dané (co v kterém ročníku dělat)?

Ontodidaktická transformace

Požadavky na školní vzdělávání se nacházejí v kurikulárních dokumentech. Jde o učební plány, osnovy, vzdělávací programy, standardy vzdělávání, učebnice, metodické příručky a další. Ontodidaktická transformace spočívá v převedení oborových obsahů do obsahů kurikulárních. Tvůrce kurikula (a také učitel) má zpracovat obsah s ohledem na *obor*.

Odkud se bere obsah vzdělávání? Jeho hlavním zdrojem je kultura (věda, umění, politika, technika, náboženství a další). Termín *Obor* je specifikace různých oblastí kulturní tvorby.

V rovině oborů figurují oborové obsahy – např. obsahy oborů vědeckých, uměleckých, technických...

V rovině školy figurují kurikulární obsahy.

Obsah vzdělávání vymezený v kurikulu se proměňoval spolu s tím, jak se střídaly historické epochy. Průvodním jevem těchto proměn je nepřetržitý zápas, který jednotlivé obory vedou se záměrem vydobýt pro sebe místo v kurikulu a zajistit tak svoji reprodukci.

Při výběru obsahu vzdělávání hrají významnou roli i cíle vzdělávání. Musí splňovat určitá kritéria – např. kritérium užitečnosti, kulturní důležitosti, historického významu, významu pro budoucnost, vědeckost ad.

Z oborových obsahů (které jsou kvalifikovaně vybrány a legitimovány) se vytváří kurikulární obsahy. V kurikulárních dokumentech jsou uspořádané do vzdělávacích oborů, které se dále člení do vyučovacích předmětů.

Psychodidaktická transformace

Jedná se o převedení kurikulárních obsahů do obsahu výuky. Jde také o vztah žák – obsah.

Zakládá se na tom, že učitel vybírá „nejúčinnější analogie, ilustrace, příklady, vysvětlení, slovní demonstrace, způsoby znázorňování a formulování tématu, které jej učiní srozumitelným pro jiné“ (Schulman 1986) Toto obecně nazýváme formy reprezentace učiva.

Učitel nabízí ve výuce různé reprezentace obsahu s cílem podněcovat u žáků procesy utváření a rozvíjení znalostí, dovedností, kompetencí.

Příklad: poutavě vysvětlený příběh z historie, analogický popis dějů v biologii...

Kognitivní transformace

Je proces, při kterém se naučený obsah stává znalostí. Žák je konfrontován s učivem, přičemž se realizuje mnoho učebních procesů.

Výsledek kognitivní transformace je obtížně uchopitelný. Může být vyjádřen schopností aplikovat osvojené znalosti při řešení problémových úloh nebo ve schopnosti komunikovat tyto znalosti dál.

Znalosti jsou výsledek procesu poznávání (učení) a porozumění vztahů mezi nimi. Utváření znalostí je konstruktivní proces, kdy se nové znalosti zabudovávají do dosavadních kognitivních struktur.

Kognitivní konflikt je rozpor mezi žákovou prekonceptí (dosavadní znalostí) a vědeckou koncepcí. Žák může mít alternativní koncepcí, miskoncepcí nebo naivní teorie.

Nebo je to transformace nepřesných představ jako že země je plochá, slunce obíhá kolem země. Odkud tyto miskoncepcí pochází? Jak se k nim postavit?